

УДК 02 Рисан
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.16>

ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ БИБЛИОТЕКАРСТВА У РИСНУ

Српска читаоница у Рисну – члан Друштва „Свети Сава”

Рисан је најстарији град у Боки Которској. Помиње се у VI в.п.н.е. као хидроним док се његов економски и културни развој континуирано може пратити од III в.п.н.е. Рисном су владале многе велике цивилизације, чији се утицај и данас препознаје у сегментима, посебно археолошких налазишта. Један од таквих налаза је Дионисијев натпис из II в.п.н.е. који указује на постојање ретора, односно учитеља у Рисну. На бијелој плочи од мрамора је грчки натпис: „Дионизије Иринејов, Јазеус, ретор (говорник или учитељ говорништва), срећно сврши (умре) од 74 године... поставља Епиктесис, ослобођена робиња”¹. Натпис указује на постојање учитеља у Рисну, а самим тим и могуће школе.

¹ N. Luković, *Prčanj*, Kotor, 1937, 316. – Натпис из Рисна је, сматра се, купио др Вицко Адамов Верона. Проф. Паво Верона га је 1925. године пронашао у подруму очинске куће. Власник га је поклонио цркви и натпис је уграђен у потпорни зид Жупне цркве Рођења Блажене Дјевице Марије на Прчању.

Податке о постојању учитеља доноси и катастар из 1704. године, у којем се помиње учитељ Исак “Maestro di scola”². О школи у Рисну постоји податак из 1749. године, када је школу водио Партеније Павловић, епископ посвећења³; 1784. и 1808. године школу је у Рисну водио Кирил, јерођакон хоповски⁴.

Најстарији податак о бављењу књигом везан је за Ришњанина Николау Маретића, трговца књигама. Он је 1567. године потврдио признаницом пред судом да дугује Трифону Михаилову Бући скоро 30 дуката за 20 српских књига. Такође, признаје дуг од раније од 28 дуката за 20 књига⁵. Маретић је куповао књиге и продавао их на локалном подручју и шире. Овај податак је значајан јер сведочи о бављењу књигом у Рисну још у XVI вијеку.

Рисан је у вријеме оснивања библиотеке био град у развоју, са познатим пазаром, великим бројем помораца и институцијама културе. Већ развијено школство у Рисну извјесно је захтјевало постојање библиотеке која би била доступна већем броју грађана. Постојање библиотеке у манастиру Бања и Цркви Св. Петра и Павла могуће је да није задовољавало потребе појединаца.

Први докази о оснивању и постојању библиотеке у Рисну су посредни. Међу претплатницима на књигу Вука Караџића *Народне српске пословице*, која је штампана на Цетињу 1836. године, проналазимо Библиотеку Општества рисанског. Претплате су сакупљане годину дана раније као и за „Српско далматински алманах”, на који је „ново-заведена” библиотека такође била претплатник⁶. Из ове двије чињенице може се закључити да је библиотека основана 1835. године, уколико не и раније. Ово је прва библиотека на територији данашње Црне Горе. Овдје је потребно нагласити да је Рисан у то вријеме родни град двојице сарадника Вука Караџића – Вука Врчевића и Вука Поповића. Године 1835. Вук Поповић је, заједно са Вуком Врчевићем, упознао Вука Караџића у Рисну приликом његове посјете⁷. Упознавање са Ву-

² Н. Стојановић-Станојловић, *Основна школа у Морињу 1803–1918*, Херцег Нови, 1994, 34.

³ А. Ујес, *Чињенице и претпоставке о „Библиотеци Општества рисанског” основаној 1835. године у Рисну*, Цетиње, 1986, 23 (наводи: Павловић Партеније, *Дневник*, Српски сион, Београд, 1905, 14, 396).

⁴ Л. Дробњаковић, *Рисан и старе рисанске породице*, Београд, 2003, 202.

⁵ Р. Ковијанић, *Которски медаљони*, Београд, 1980, 158.

⁶ А. Ујес, *Нав. дело*, 11.

⁷ А. Ујес, *Припремање и приказивање прве представе Његошевог „Горског вијенца” у Рисну 25. фебруара 1851*, Зборник ЦАНУ, Подгорица, 2002, 40; (видети: А.

ком Карацићем и његова посјета Рисну могли су оставити импресије на младог Врчевића и због тога је најчешћа претпоставка да је сам Вук Врчевић оснивач библиотеке.

Вјероватно је у вези са оснивањем библиотеке и препознавањем књиге као значајног сегмента културног живота Рисна и прво извођење *Горског вијенца* у Боки Которској и Црној Гори. Вук Врчевић, „капо театрални” је са „рисанским младићима” основао „позоришну дружину”⁸. Иако затвореног типа (само за позване Ришњане и породице извођача) јер надлежне власти у Котору нијесу дале сагласност за одржавање, представа *Горски вијенац* је изведена у Рисну за вријеме Његошевог живота, 25. фебруара 1851. године⁹.

Књига је, слободно се може рећи, обиљежила културни развој Рисна. Из тог разлога да се закључити да је постојала истинска потреба за оснивањем библиотеке 1835. године. Оснивачки фонд библиотеке није познат. Прва забиљежена књига *Писма о историји Срба и Бугара* Александра Гиљфердинга (1831-1872), познатог филолога, етнографа и историчара, штампана 1857, била је поклон. На корицама је била посвета: „Илија Георг. Рамадановић из Котора Српској читаоници у Рисну”¹⁰. Тада се први пут јавља и њен нови назив: Српска читаоница. Нови назив се одржао, тако да се у истом облику помиње 1909. године. Српска читаоница у Рисну је била члан Друштва „Свети Сава” и добијала је његова издања. Читаоницу је у Друштво учланио игуман Дионизије Миковић, а о том чину постоји диплома издата 2. фебруара 1909. године у Новом Саду¹¹. Читаоница се до 1931. године налазила на 1. спрату приватне куће на градској риви, у чијем је приземљу радила кафана „Зора”. Када је, те године, саграђен Народни дом, библиотека је добила просторије у приземљу. О значају постојања библиотеке у Рисну свједочи и писмо Јована Дучића Јовану Бућину из Котора, у којем га моли да му напише: „Има ли у Рисну Српска читаоница?”¹².

Ујес, *Рисан и Вук Карацић*, Научни скуп „Вук Стефановић Карацић и Црна Гора”, ЦАНУ, Зборник радова, Титоград, 1987, 231–263).

⁸ *Нав. дело*, 20.

⁹ *Нав. дело*, 17–57.

¹⁰ Н. Симеуновић, *Књига, библиотеке и школе Рисна, Пераста и Мориња – Први трагови*, Специјалистички рад, Београд, 1995, 20; Нико С. Мартиновић, *Развој библиотекарства у Црној Гори...*, Цетиње, 1965.

¹¹ Н. Симеуновић, *Нав. дело*, 19.

¹² Л. Дробњаковић, *Нав. дело*, 217.

За вријеме Другог свјетског рата велики дио фонда је неповратно изгубљен. Међутим, 1940. године, у Рисну је основана илегална библиотека: „Ова библиотека се може назвати илегалном али не по садржају књига и новина које су уз извјесне запрете слободно штампане, него је била илегална по начину ширења међу читаоцима. Такав начин сарадње између града и села власти не би дозволиле”¹³. Библиотека је била смјештена у кући Душана Загорца. Постојали су курири који су библиотечки фонд разносили по селима. Илегална библиотека, иако је постојала веома кратак период, још један је показатељ интелектуалне потребе и интересовања Ришњана.

Године 1950. Културно умјетничко друштво „Вељко Ћатовић” покренуло је библиотечки рад. Од Српске читаонице и цјелокупног фонда преостало је само 300 примјерака књига. Библиотека у овом периоду мења и име, у част покретача, па добија назив Библиотека и читаоница „Вељко Ћатовић”. Ово име се одржало до данас.

Јелена Видовић

¹³ Д. Загорац, Илегална библиотека у Рисну 1940–1941, године, Цетиње, 1986, 28.